

ХИВА ШАҲРИ МАДАНИЙ ТАРАҚҚИЁТИ ЮКСАЛИШИДА РАСМИЙ ҲУЖЖАТЛАРНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

(XX АСР ОХИРИ XXI АСР БОШЛАРИ)

Мадримова Гулзира Шахназаровна,

Урганч Давлат Университети таянч докторанти

[https://orcid.org/
0009-0005-9616-8899](https://orcid.org/0009-0005-9616-8899)

doktarantgulzira@gmail.com

THE ROLE AND IMPORTANCE OF OFFICIAL DOCUMENTS IN THE RISE OF THE CULTURAL DEVELOPMENT OF THE CITY OF KHIVA (END OF THE 20TH CENTURY, BEGINNING OF THE 21ST CENTURY)

Madrimova Gulzira Shakhnazarovna.

Doctoral student of Urganch State University

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ОФИЦИАЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ В ПОДЪЕМЕ КУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ ГОРОДА ХИВЫ (КОНЕЦ 20 ВЕКА, НАЧАЛО 21 ВЕКА)

Мадримова Гульзира Шахназаровна.

Докторант Урганчского государственного университета

Аннотация: Ушбу мақолада Мустақиллик йилларида Хива шаҳри тараққиёти учун яратилган расмий ҳужжатларнинг амалиётга тадбиқ қилиши келтирилган. Қонун ҳужжатлари асосида шаҳарнинг ҳозирги кундаги ҳолати ва ривожига ҳукумат томонидан қаратилаётган эътибор, Ўзбекистон Республикаси Президенти, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва давлат дастурлари ҳамда лойиҳаларининг моҳият - аҳамиятини таҳлил қилиши мақсадини кўзлайди.

Калим сўзлар: Хива шаҳри, Ичан қалъа, тарихий ёдгорликлар, ҳукумат қарорлари, Давлат дастурлари ва лойиҳалар, шаҳар структураси ва инфратузилмаси, туристик салоҳият, ободонлаштириши.

Abstract: In this article, the official documents created for the development of the city of Khiva in the years of independence of the author are presented. Based on the legal documents, the attention paid by the government to the current state and development of the city, the decisions of the President of the Republic of Uzbekistan, the Cabinet of Ministers, and the essence and importance of state programs and projects are analyzed.

Keywords: Khiva city, Ichan Castle, historical monuments, government decisions, State programs and projects, urban structure and infrastructure, tourist potential, beautification.

Аннотация: В данной статье представлены официальные документы, созданные для развития города Хивы в годы независимости. На основе нормативно-правовых документов показано внимание, уделяемое правительством современному состоянию и развитию города. анализируются решения Президента Республики Узбекистан, Кабинета Министров, сущность и значение государственных программ и проектов.

Ключевые слова: город Хива, крепость Ичан, исторические памятники, решения правительства, государственные программы и проекты, городская структура и инфраструктура, туристический потенциал, благоустройство.

Кириш. Қадимий шаҳарни асл ҳолида сақлаш ва зиён етказмасликни таъминлаш мақсадида қонуний асослар яратилди ёки мавжудларига зарур ўзгаришлар киритилди. Бевосита маданий мерос объектларини ва муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни сақлаш талабларига риоя этиш қонун ҳужжатларида белгилаб берилди [1]. 1997 йил Хива шаҳрининг 2500 йиллиги нишонлаш ва ўтказишни ташкил қилиш билан Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги, Молия вазирлиги, Хоразм вилояти ҳокимлиги ва “Ўзбектуризм” миллий компанияси ЮНЕСКО эксперт мутахассислари билан биргаликда Хива шаҳрининг тарихий марказий ва асосий ҳудудларида жойлашган ноёб тарихий-маданий обидаларини 1996-2000 йилларда таъмирлаш ва ободонлаштириш дастури амалга оширилди [2]. Бундан ташқари, шаҳар ривожланиши ва инфратузилмаси борасида бир қатор қонун ҳужжатлар тизимли асосда ишлаб чиқилди.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОД. Хива шаҳрининг хонлик даври, совет ва мустақиллик йилларидаги тарихи кўплаб муаррихлар, мутахассислар, сайёҳлар ва тадқиқотчилар диққат марказида бўлган. Бунда Хива шаҳрининг қадимий тарихи, манбашунослиги, археологияси, қурилиш объектлари, қишлоқ-хўжалиги, ҳамда ижтимоий ва маданий тараққиётига мурожаат қилинган. Хива шаҳрининг тарихини комплекс ўрганиш XX асрнинг бошларигача бўлган даврий чегарани қамраган. М.Йўлдошев, К.Худайбергенов, Ю. Раҳмонова каби муаллифларнинг илмий тадқиқотларида Хива шаҳри тарихи оид қимматли материаллар жамланган ва таҳлил қилинган [3]. Илмий манбалар ва тадқиқотлардан ташқари Хива шаҳрининг иқтисодий ва маданий ҳаётига оид турли ҳуқуқий ҳужжатлар ҳам мавжуд бўлиб, уларда Хива шаҳри тарихининг тараққиёти билан боғлиқ ҳуқуқий асослар кўрсатилган. Бу борада БМТ ихтисослашган ЮНЕСКО ташкилотининг тегишли ҳужжатлари муҳим ўрин тутади.

МЕТОД. Ушбу мавзунинг ёритиш давомида илмий тадқиқотнинг бир нечта услублари, жумладан, маълумотларнинг таҳлили, қиёсий таҳлил, синтез, шунингдек, қонунлар яратилишининг хронологик таҳлили, холислиги, реаллиги каби принципларидан фойдаланилди.

МУҲОҚАМА. Ўзбекистон Республикасининг “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида” ҳамда “Археология мероси объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида”ги қонунлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистон ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги қонун ҳужжатларида шаҳар қаёфасининг тадрижий ривожланиши, шаҳар инфратузилмаси тубдан ўзгартирувчи жиҳатлар зарурлиги ҳисобга олинган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Маданият вазирлиги ҳузуридаги Маданий мерос департаментини ташкил қилиш ҳамда моддий ва маънавий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланишга оид норматив - ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш тўғрисидаги қарорига кўра алоҳида муҳофаза қилинадиган тарихий-маданий ҳудудлар, ЮНЕСКОнинг Умумжаҳон мероси рўйхати-га киритилган объектларни ишончли муҳофаза қилиш, ушбу ҳудудларда қурилиш-монтаж ва ободонлаштириш ишларини уларнинг қийматига салбий таъсир этмаган ҳолда олиб бориш бўйича илмий хулосалар бериш вазифаси юклатилди [4]. 2030 йил давригача шаҳарнинг бош режасини тасдиқлаш тўғрисидаги қарор шаҳар янгилаётган қиёфасида ўз тасдиғини топмоқда [5]. Қолаверса, Хоразм вилояти ва Хива шаҳрининг туризм салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини янада ривожлантириш қарори билан Хива шаҳрининг ноёб тарихий-маданий ва меъморий обидалари, шу жумладан, очиқ осмон остидаги “Ичан қалъа” шаҳарча-музеи ҳудудидаги ёдгорликлари билан сайёҳларни кенг таништириш мақсадида энг қулай шарт-шароитлар билан таъминлаш белгиланди [6]. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Моддий объектларни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисидаги қарори билан Ўзбекистон Республикаси Марказий давлат архивида сақланаётган ҳужжатлардан - “Хива хонлиги канцелярияси” ЮНЕСКОнинг “Жаҳон хотираси” Дастури рўйхати-га киритилди ва юртимиз маданий меросининг дунё миқёсида эътироф этилди [7].

2019-2020 йилларда Хоразм вилояти ва Хива шаҳрининг туризм салоҳиятини комплекс

ривожлантириш тўғрисидаги қарорга кўра “Ичан қалъа” мажмуасининг умумбашарий аҳамиятини, “тирик музей-шаҳар” мақомини сақлаб қолиш, унинг худудида яшаётган туб аҳолининг турмуш тарзини яхшилаш, оилаларнинг ўзига хос ҳунармандчилик ва қадимий касб турлари билан шуғулланиши учун шароит яратиш мақсадида айрим оилаларни уларнинг таклифига асосан Хива шаҳри атрофида барпо этиладиган янги кўп қаватли уйларга босқичма-босқич кўчириш ишлари Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги билан келишилган ҳолда амалга оширилиши белгиланди [8]. Бундан ташқари, 2019-2022 йилларда Хоразм вилоятининг Хива шаҳрини комплекс ривожлантириш чора-тадбирлари дастури асосида белгиланган асосий вазифалардан ташқари ҳар йили сентябр ойининг охиригача яқин кунлари “Ичан-қалъа” ва “Дишан-қалъа” худудлари бўйлаб маданий-маърифий тадбирларни уйғунлаштирган ҳолда туристларни тарихий умумхалқ анъаналари билан таништириш мақсадида “Лазги” — фольклор фестивал-шоулари, “Қовун сайли” фестивалини ўтказиш йўлга қўйилди [9].

НАТИЖАЛАР. Юқорида муҳокама қилинган расмий ҳужжатлар ҳамда шаҳар қиёфасини ўзгартириш масаласида Қурилиш вазирлиги, Туризм ва спорт вазирлиги билан биргаликда 2021 йил 1 сентябрга қадар “Хива туристик транспорт коридори”ни батафсил режалаштириш лойиҳасини ишлаб чиқиш ва хатловдан ўтказилган ер майдонларини белгиланган тартибда қонунчилик ҳужжатларига ҳамда шаҳарсозлик норма ва қоидаларига асосан туризм соҳасидаги инфратузилма объектларини ташкил қилиш ишлари амалга оширилиши белгиланди ва самарадорликка эришилди [10]. 2017 йилда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хоразм вилояти Хива шаҳри ва Қашқадарё вилоятининг Шахрисабз ҳокимликларини ташкил қилиш тўғрисидаги қарор” шаҳар ривожидида муҳим аҳамият касб этди [11]. Хоразм вилоятида жойлашган Хива шаҳри ва Хива туманининг чегараларини ўзгартириш ҳамда Хива шаҳрини вилоят бўйсунувидаги шаҳарлар туркумига кириши белгиланди. Алоҳида ҳокимликнинг ташкил қилиниши шаҳарнинг структураси ва

инфратузилмаси ҳамда флора ва фаунасининг юқори даражада шаклланишида муҳим аҳамият касб этди [12]. Хоразм вилояти Хива шаҳрининг маданий ва туристик инфратузилмасини ривожлантириш орқали аҳоли ва туристлар учун кўшимча қулай шарт-шароитлар яратиш, туристлар оқимини кўпайтириш ва уларнинг худудда бўлиш муддатларини узайтиришга имкон берувчи хизматлар сифатини ва туризм йўналишларини такомиллаштириш, шунингдек, инвестиция жозибадорлигини ошириш мақсадида Хива шаҳар инфратузилмасини ривожлантириш жамғармасини ташкил қилиш тўғрисидаги қарори қабул қилинди [13]. “Ичан қалъа” ва “Дишан қалъа” ҳамда бошқа маданий мерос объектларининг меъморий қиёфасини реставрация қилиш, ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш, ташқи ёритиш тизимлари, шунингдек, худуднинг суғориш тизимларини яхшилаш ва ер ости сувлари сатҳини пасайтириш, ичимлик суви, оқова сув, алоқа, электр энергияси ва табиий газ тармоқлари ҳамда автомобил йўллари ва ижтимоий соҳа объектларини қуриш, реконструкция қилиш ва таъмирлаш вазифалари амалга оширилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясини “Инсон кадрини улуғлаш ва фаол маҳалла йили” доирасида, шунингдек, ЮНЕСКО кўмагида моддий маданий мерос объектларида асрашга доир ишларни ривожлантириш мақсади белгиланган Хива реставрация мактабини ташкил қилиниш тўғрисидаги қарор салмоқли ҳиссага эга [14]. Шаҳарлар қамровини ошириш, аҳолига муносиб шароит яратиш долзарб масалага айланиб, бир қатор давлат лойиҳалари ишлаб чиқилди. Осиё тараққиёт банки иштирокида “Ўзбекистон Республикасида шаҳарларни комплекс ривожлантириш дастури” лойиҳаси амалга оширилди [15]. Лойиҳани амалга ошириш муддати 5 йил (2023-2027 йиллар) этиб белгиланган. Бу лойиҳа бўйича Хива шаҳрида кўп функцияли сайёҳлик марказини қуриш режалаштирилди. 2023 йил “Хива-2024 йилда ислом дунёсининг туризм пойтахти” халқаро тадбирига таёргарлик кўриш ва уни ўтказиш чора-тадбирлари тўғрисидаги қарорига кўра халқаро тадбирлар ташкил

этиладиган бино ва иншоотлар, шунингдек, ҳудудларни ободонлаштириш, Халқаро тадбир логотиби ва ҳештегини ишлаб чиқиш, ИХТга аъзо давлатларнинг туризм соҳаси вакиллари “Халқаро зиёрат туризми” ҳафталигида иштирок этишини таъминлаш, “Ичан қалъа” мажмуасидаги Жума масжидини қайта реконструкция қилиш, Хива шаҳрида 20 000 китоб фондини қамраб олиш имкони бўлган кутубхона қуриш лойиҳасини амалга ошириш каби муҳим вазифалар белгиланган [16]. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистон ҳаракатлар стратегияси тўғрисидаги фармони аҳамиятлидир.

ХУЛОСА. Қаердаки, давлат қонунлари тизимли йўлга қўйилар экан, маданий тараққиёт юқори даражада юксалишини Хива шаҳри мисолида кўриш мумкин. Хива шаҳрининг меъморий обидаларини тарихий қийматини сақлаган ҳолда келажак авлодга етказишда қонун ҳужжатларининг аҳамияти каттадир.

Фойдаланилган манбалар ва адабиётлар рўйхати:

1. Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисидаги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни <https://lex.uz/acts/25461>
2. Хива шаҳрининг 2500 йиллиги юбилейига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 03.01.1996 йилдаги 5-сон. <https://lex.uz/uz/docs/-1618031?ONDATE2=22.02.2021&action=compare>
3. Раҳмонова Ю. Хива шаҳри тарихи (анъана ва ўзгаришлар, XVI-XX аср бошлари). Китоб – альбом. – Тошкент, “Академнашр”, 2019й.
4. Маданият вазирлиги ҳузуридаги Маданий мерос департаментини ташкил қилиш ҳамда моддий ва маънавий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланишга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 30.03.2019 йилдаги 265-сон. <https://lex.uz/uz/docs/-262171?ondate=21.05.2024&ondate2=08.04.2022 &action=compare>
5. 2030 йил давригача шаҳрнинг бош режасини тасдиқлаш тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 15.05.2013 йилдаги 131-сон. <https://lex.uz/docs/-2168131>.
6. 2021-2022 йилларда Хоразм вилоятининг туризм салоҳиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлар тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси

Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 14.06.2021 йилдаги 369-сон. <https://lex.uz/docs/-2168131>

7. Моддий объектларни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 19.12.2018 йилдаги ПҚ-4068-сон. <https://lex.uz/docs/113465?ONDATE27.01.2021%2000>
8. 2017-2021-йилларда Хоразм вилояти ва Хива шаҳрининг туризм салоҳиятини комплекс ривожлантириш дастури тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 04.05.2017 йилдаги ПҚ-2953-сон. <https://lex.uz/en/docs/-4876081>
9. 2019-2022-йилларда Хоразм вилоятининг Хива шаҳрини комплекс ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 15.08.2019 йилдаги 673-сон. <https://lex.uz/docs/-4475056?ONDATE=27.06.2020>
10. 2021-2022-yillarda Xorazm viloyatining turizm salohiyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlar to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 14.06.2021 yildagi 369-son. <https://lex.uz/docs/-5458180>
11. Xorazm viloyatining Xiva shahri va Qashqadaryo viloyatining Shahrisabz hokimliklarini tashkil qilish to'g'ridagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 11.07.2017 yildagi PQ-3124-son. <https://lex.uz/docs/-3262295?ondate=04.11.2017>
12. O'zbekiston Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlariga obodonlashtirish sohasidagi xodimlarni qo'llab-quvvatlash hamda yangi tashkil etilgan tuman va shaharlarda obodonlashtirish qamrovini kengaytirishga qaratilgan o'zgartirish va qo'shimcha kiritish to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori, 27.10.2021 yildagi 658-son. <https://lex.uz/docs/-5697605>
13. Xiva shahar infratuzilmasini rivojlantirish jamg'armasini tashkil qilish to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 20.04.2021 yildagi 224-son. <https://lex.uz/docs/-5378878>
14. Xiva restavratsiya maktabini tashkil qilinish to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 12.07.2022-yildagi 380-son. <https://lex.uz/uz/docs/-6103323>
15. Osiyo taraqqiyot banki ishtirokida “O'zbekiston Respublikasida shaharlarni kompleks rivojlantirish dasturi” loyihasini amalga oshirish chora tadbirlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 19.04.2023-yildagi PQ-124-son qarori. <https://lex.uz/ru/docs/-6435979>
16. “Xiva-2024-yilda islom dunyosining turizm poytaxti” xalqaro tadbiriga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish chora-tadbirlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 12.07.2023-yildagi PQ-223-son. <https://lex.uz/uz/docs/-6531531>